

тque inter flexu...
Am que est al...
u u uol u...
l...
l...
ed med...
uec dex...
est...
orū equē...

ІГОР КОТИК ПРО ПЕРЕТВОРЕННЯ ТІЛА НА СЛОВО

^{gr}
CIGNUS QUI ET OLOR
: ET ORIGIN

УДК 82.09
ББК 83.3Укр
К732

ТОВ «Видавництво БукРі»

Верстка - Максим Заверач

Коректура - Марія Котик-Чубінська

Дизайн обкладинки: Олександр Фразе-Фразенко.

Зображення: Illustration of the swan of the constellation Cygnus, with text or scholia within the figure of the constellation. (f^o5v) -- «Aratea, with extracts from Hyginus's Astronomica in the constellation figures», by Marcus Tullius Cicero, Reims (France), 9th c. [BL Ms Harley 647]

К732 Ігор Котик. Про перетворення тіла на слово: літературна критика. — «БукРі», 2017. — 479 ст.

ISBN: ISBN 978-617-7595-11-2

Збірка літературно-критичних текстів, в якій розглянуто книжкові новинки останніх років. Почавши з дещо іронічного тексту «Про перетворення тіла на слово», автор блукає між різних муз, аж поки одна з них вкаже йому на потребу чину. Почавши від поезії, автор переходить до прози, а далі до есеїстики та публіцистики. Кількість критичних текстів про твори українських літераторів значно переважає над статтями про перекладні видання, хоча назва книжки впливає з вірша польського поета Богдана Задури, чий рефлексії про сутність поезії висвітлено у першому есеї.

Для тих, кого цікавить сучасна українська література. А можливо, що й для тих, кого вона не цікавить

УДК 82.09
ББК 83.3Укр

ISBN: ISBN 978-617-7595-11-2

© Ігор Котик, 2017

Зміст

Про перетворення тіла на слово
Ровери та деталі
«Хрест» і спокута Ірванця
Катарсис Коробчука
Верлібр як форма свободи
Дервіш із Музейного провулку
Демітологізація Львова
Неборок-2: між психоделією і неокласицизмом
Кількасот грамів іти до
Про теніс без сітки і лопату, яка керує рукою

Морок що знає
Ріки&кристали&гуманісти&метафізики&поп-культура&-
солодкоїжки:
Все поруч (деінде)
Коментарі до «Часів втрат» Олександра Фразе-Фразенка
(початок)
Рефлексії на тему художньої зрілості
Розхитування пам'яті
Право на забуття, або Письменник, якого нема
Модернізм forever!
Сню — отже, існую
Психологічні детективи зі знаками запитання
Ярослав Мельник і метафізичні жорна
«Телефонуй мені, говори зі мною» і «Short Tails»: голоси
еміграційної прози
Дві повісті, фінал один
Холодний і сентиментальний
«Дім у Бейтінг Голов» та екзистенційна бездомність
Чи прийде місяця після хрономату
4 5
Біцефрасол і туга за свободою
Тимофій Гаврилів експериментує
Жахлива внутрішня наглядка та як її позбутися

Соціальна проза на внутрішніх органах
Роздратування від тексту
«Танго смерті» як загроза державній безпеці
На узбіччі, замість дерев
Бізнес-консультант і щасті на вітрі
Істина ілюзійніста
Нормальні ненормальні Олександра Жовни
Про життєву правду і художню прозу
Реалізм між документальністю й історіософією
Від ешафоту і на ешафот
Фальшиві мелодії на інструменті композитора
Наближення, віддалення і втечі Олексія Чупи
Троє повернень
Дежавю ВКВ
Коли відкриті речі закриваються, а закриті — відкриваються
Війна за участю інтелектуалів та ангелів
Привабливі сторони шаріату
Море і гори Ростислава Чопика
Джаз та естрада української есеїстики
Галичанин на Донбасі, або Несценічний Неборак
Маніпуляції на тему 50 відсотків рації
Війна і література
Мовою відчаю
Про брак міри і точку зрівноваження
Переселенці: різні історії, подібні візії
Чистилище Мирослава Мариновича
Євген Грицяк: штрихи до біографії
Прут, який сполучив Америку й Україну
Муза, яка потребувала чину
Подарунок при вході в Землю Обітованну

Про перетворення тіла на слово¹

*Інтерпретація поглядів
Богдана Задури на те, чим є поезія*

За останні сто — сто п'ятдесят років поезія зазнала величезних змін. Різниця між поезією, якою вона була до Рембо, і поезією, якою вона є тепер, настільки велика, що було б, може, й не зайве вигадати якийсь інший термін на позначення тої другої. Щоб акцентувати увагу на тих змінах, яких зазнало поняття поезії, міланський журнал «Poesia» наприкінці вісімдесятих років ХХ століття упродовж майже півтора року мав таку цікаву композиційну рамку: кожне число відкривалося рубрикою «Чим є поезія?», а завершувалося рубрикою «Чим була поезія?». «Єдиної поезії немає, а існують і існуватимуть різні поняття поезії, які змінюються не тільки залежно від епохи чи країни, а й залежно від того чи іншого тексту», — пише Цветан Тодоров, проаналізувавши образні моделі двох позірно близьких між собою авторів — Шарля Бодлера й Артюра Рембо.

Тектонічні зсуви в українській поезії настали порівняно з західною поезією нещодавно. В силу суспільно-політичних обставин, говорити про які тут не вважаю за необхідне, вплив таких новаторів, як Михайль Семенко чи Юрій Тарнавський, на загальний розвиток вітчизняної поезії був мінімальним, тож масштабні зміни припадають, як виглядає, допіру на останні десятиліття. Йдеться про зміни в плані поетичної мови, структури, про зміну образу автора, про зміну (а то й зникнення) функції поезії. стала менш правильною, різноманітнішою, а значить позбулася деякої штучності й обмеженості, здобулася на трохи більшу свободу. Цей наплив свободи загалом варто вітати, хоча він викликає і застереження. Якщо в радянську епоху нерідко

¹ Стаття вперше опублікована на сайті www.bukvoid.com.ua в листопаді 2011 р

поезією називали римовану публіцистику, то в наш час за поезію можна видавати все, що формально подібне до верлібру (а до верлібру формально подібним може бути будь-який текст чи навіть буквосполучення). Оскільки – про це можна прочитати й у літературознавчих словниках – однією з головних ознак поезії є недомовлення, то будь-який текст, з якого можна витягнути певну двозначність, потенційно є поетичним. Існують тексти, які доволі комфортно читати, але якщо замислитися над їхніми поетичними достоїнствами, то можна прийти до висновку, що таких достоїнств вони не мають.

Але – що значить *поетичні достоїнства*? Що значить *поетичне*?

В українському літературному просторі не помітно дискусій на предмет того, що таке поетичне. У нас нема журналу, який би спеціалізувався на поезії, а ті, що є, в теоретичні дебрі читача не штовхають. Є, звичайно, різні погляди, та вони існують відокремлено й озвучуються нечасто. Дехто з поетів інколи прописує власне творче кредо в самих віршах, але такі випадки спорадичні й не завжди вичерпно витлумачують авторське розуміння поетичного. Про рідне літературознавство краще мені промовчати – здається, воно відстає від поезії років так на п'ятдесят: допіру добралися до осмислення того, що таке Нью-Йоркська група і Київська школа. Літературознавчий "словник-довідник" визначає поезію як "мистецтво слова", виповнене енергією «аристократизму духу», або, як пише Ліна Костенко:

*Поезія – це завжди неповторність.
Якийсь безсмертний готик до душі*²

Визначальна характеристика аристократизм духу подана в лапках і без коментаря. Одне невідоме пояснюється через друге, ще більш затемнене.

2 Літературознавчий словник-довідник [авт.-уклад. Р. Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів, В. І. Теремко та ін.]. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – С. 555.

У польській поезії, хоч я з нею знайомий досить поверхово, ситуація інакша. Осмислення того, що таке сучасна поезія, в наших західних сусідів йде значно активніше. Причому це стосується як дискурсу самих поетів, так і дискурсу літературознавців — щороку з'являються нові книжки, об'єктом аналізу яких є сучасна поезія. Одним із тих, кому питання сутності поезії не дає спокою, — знайомий українським читачам польський поет, прозаїк, есеїст, перекладач, редактор часопису «Tworczość» Богдан Задура. В якомусь із видань, упорядкованих представником українського літературознавчого корпусу, значиться, ніби цей автор здобув найбільше визнання саме завдяки перекладам з української; але це більш ніж натяжка. Задура перекладав багатьох українських поетів, від Павличка до наймолодших, антологія його перекладів сучасної української поезії «Wiersze zawsze s wolne» уже двічі перевидавалася, він досить часто як для закордонного літератора буває в Україні але на батьківщині його знають найперше як поета.

Богдан Задура унікальний тим, що як поет він почався з неокласицизму (було то ще в далеких 60-х), проте з часом його письмо ставало дедалі розкутішим та багатограннішим, і тепер його вважають патріархом сучасної польської поезії, або, як хтось пожартував, наймолодшим польським поетом. Не дивно, що його вибрані вірші українською мовою перекладали такі різні перекладачі трьох поколінь, як Дмитро Павличко, Микола Рябчук та Андрій Бондар; перша книжка Задури, видана в Україні, — «Поет розмовляє з народом» (Фоліо, 2007) — з їхніх перекладів і складається, хоча українською його перекладали не тільки вони.

Саме на основі Задуриних текстів хотів би поміркувати, що таке поезія і, зокрема, що таке поезія сучасна. Не обмежуючись перекладами віршів, що ввійшли до книжки «Поет розмовляє з народом», а залучивши також доступні мені есеїстичні тексти Задури, його поезії в оригіналі,

інтерв'ю з ним і літературно-критичні публікації про його творчість.

Є в Задури такий есей «Дай йому там, де його нема, або Чужоземні мови поезії» (перша частина заголовка цього тексту дала назву збірці есеїв, виданій 1996 року; у 2007 році цю збірку разом з двома іншими есеїстичними книжками — «Радість читання» і «Між віршами» — передруковано в першому томі його «шкіців, рецензій, фейлетонів»). Роз'яснюючи назву цього есею, Задура спершу висловлює припущення, що у такому малозрозумілому реченні слово "поезія" може на перший погляд видатися найбільш однозначним і зрозумілим. Коли ж, говорить він далі, зіставити погляди трьох польських класиків (Ци пріяна Норвіда, Едварда Стахури й Тадеуша Ружевича) на сутність поезії, то відразу побачимо, яка між ними велика різниця: один твердив, що поетами бувають, інший запевняв, що все є поезією, а третій узагалі вважав, що поезія вмерла. Таким чином Задура доходить висновку, який повторюватиме ще не раз: "поезія" є чимось значно менше зрозумілим, ніж інші слова у назві — "дай", "йому", "там" і т.д. Наприкінці есею Задура пише: "Кожна поезія — це свого роду чужоземна мова <...> Якщо ми сміємося з Мольєрового пана Журдена, бо він, бачте, не знав, що говорить прозою, то чи не годилося б нам так само сміятися з себе самих, коли здається нам, що поезія написана нашою рідною мовою"³.

Задура говорить про поезію як про мову, що балансує на межі порозуміння з пів слова й неможливості бути зрозумілою, на межі простоти і недосяжності, про поезію як виклик. Те перше речення назви есею, перш ніж Задура його записав, він почув під час гри свого сина в настільний теніс. В контексті фраза означала приблизно таке: ану, подай м'ячик туди, де суперник його не чекає, постав свого суперника в скрутне становище, застань його зненацька.

3 Zadura B. Szkice, recenzje, felietony. – T.1. – Wrocław: Biuro Literackie, 2007. – S. 194

Поезія, признається Задура, для нього самого якраз і є таким викликом — йому цікаві насамперед ті твори, які здатні здивувати, спантеличити. Напевно, таке ставлення до поезії не дає йому забронзовіти, штовхає на естетичні ризики, підтримує його інтерес до поезії впродовж уже майже пів століття. А оскільки творчість молодих часто є свіжішою, незвичнішою, непередбачуванішою, ніж творчість тих, хто вже має набиту руку, то й не дивно, що Задура багато уваги присвячує молодим авторам (зокрема, 2005 року в його перекладах вийшли польською мовою книжки Сергія Жадана та Андрія Бондаря, а 2009-го — збірка Остапа Сливинського; перекладає він і молодших авторів — Стронговського, Любку, Белея; не цурається перекладати навіть таку малопомітну поетичну мізерію, яку колись вряди-годи пописував автор цих рядків).